

LICHTENŠTEINO KUNIGAİKŠTYSTĖS KONSTITUCINĖ SANTVARKA

Milda Vainiutė *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4546
Elektroninis paštas milda.vainiute@prezidentas.lt

Pateikta 2007 m. spalio 30 d., parengta spausdinti 2007 m. gruodžio 27 d.

Santrauka. Straipsnyje aptariama Lichtenšteino Kunigaikštystės – paskutinės vokiškai kalbančios monarchijos – 1921 m. oktrojavimo būdu priimta ir šiuo metu šalyje galiojanti pagal keitimo procedūros sudėtingumą „griežta“ Konstitucija, kuri apibūdinama kaip kompromiso tarp kunigaikščio ir tautos galių paieškos rezultatas, kaip vadinamosios dualizmo koncepcijos pavyzdys, kuriai būdinga aktyvios monarchijos, stiprios politinėmis jėgomis, o kartu ir tiesioginės demokratijos, pasireiškiančios tautos iniciatyvų ir referendumų forma, įtvirtinimas. Daugiausia dėmesio skiriama svarbiausiems pagrindiniame įstatyme įtvirtintiems institutams – žmogaus teisėms ir laisvėms, kunigaikščiui, landtagui, vyriausybei, teismams, jų įgaliojimams bei šių valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų tarpusavio santykiams. Straipsnyje apžvelgiami ir esminiai konstitucinio reguliavimo pokyčiai 2003 m. priėmus Konstitucijos pakeitimus ir papildymus.

Pagrindinės sąvokos: Lichtenšteino Kunigaikštystė, konstitucija, kunigaikštis, tauta, landtagas, vyriausybė, bendruomenė.

IŽANGA

Paprastai kiekviena valstybė apibūdinama pagal tam tikras klišes, kurios kartais yra vertingos praktiniu požiūriu, tačiau dažnai labiau klaidinančios nei atskleidžiančios tikrąją tiesą. Lichtenšteino Kunigaikštystė (*Fürstentum Liechtenstein*) apibūdinama kaip anachronistiškas, pasakiškas Alpių rojus arba kaip abejotinų finansinių maklerių prieglauda. Tačiau tikrovė yra daug įdomesnė. Lichtenšteinas – viena mažiausių pasaulio valstybių,¹ išgyvenusi daugelį politinių ir ekonominių sukrėtimų [1, p. 1–193]. Jos palyginti mažai tautai² per pusę amžiaus atsilikusią agrarinę šalį pavyko paversti aukštą industrializacijos lygį pasiekusia Europos valstybe.

Lichtenšteino Kunigaikštystės istorijos pradžia yra siejama su Austrijos princo Johano Adamo Lichtenštein-

no vardu³. Jis 1699 m. užėmė Šelenbergo vietovę, o 1712 m. prie jos prijungė Vaduco grafystę. 1719 m. jos buvo suvienytos ir įkurta nuo Šventosios Romos imperijos priklausoma Lichtenšteino Kunigaikštystė. Prieš venerius metus Lichtenšteinas pažymėjo savo 200-ąsias nepriklausomybės metines, kai ši valstybė 1806 m. atsisakė nuo Šventosios Romos imperijos ir tapo suvereni⁴. Įtikinti pasaulį, kad šalis sugebės tvarkytis savarankiškai, nebuvo lengva, ypač XIX a., kurio didžiąją dalį (1815–1866 m.) Kunigaikštystė buvo glaudžiai susijusi su Vokietijos konfederacija, iširusia 1866 m. Tais metais Lichtenšteinas jau oficialiai paskelbė savo nepriklausomybę. Iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos Lichtenšteinas palaikė glaudžius ryšius su Austrija, bet ekonominis nuosmukis lėmė, kad dėl šios priežasties Lichtenšteinas įstojo į Muitų ir Monetarinę sąjungas su Šveicarija. Ši šalis Lichtenšteinui šiuo metu atstovauja ir užsienyje. Antrajame pasauliniame kare šalis išliko neutrali, šios politikos laikosi ir dabar. Su Šveicarija ją sieja

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentė.

¹ Šios valstybės plotas – tik 160 km².

² 2005 m. duomenimis, šalyje gyvena 34 000 gyventojų; etninė sudėtis: lichtenšteiniečiai (dar kitaip – alemanai) – 66 proc., šveicarai – 15 proc., austrai – 7 proc., vokiečiai – 4 proc., italai – 3 proc.

³ Giminės vardas kildinamas iš pagrindinės pilies Lichtenšteino (t. y. „Lengvesnis akmuo“), įkurtos piečiau nuo Vienos miesto, Medlingo vietovėje.

⁴ *Lichtenšteinas mini 200-ąsias nepriklausomybės metines*. BNS ir Irytas.lt informacija.

Muitų sąjunga, bendras piniginis vienetas ir net ūkio vientisumas. 1990 m. Kunigaikštystė įstojo į Europos Sąjungą ir šiandien apibūdinama kaip industrinė agrarinė šalis, pasižyminti pastoviais ekonomikos rodikliais⁵ [7, p. 205–206].

Domintis įvairių šalių konstitucinio reguliavimo ir konstitucinės patirties tyrinėjimais⁶ tikslinga nors trumpai apžvelgti ir šios šalies 1921 m. priimtą ir dabartiniu metu valstybėje galiojančią Konstituciją. Pagal jos nuostatas kunigaikštis valdo drauge su tauta: Lichtenšteino Kunigaikštystė – tai konstitucinė, demokratiniiais ir parlamentiniais principais grindžiama monarchija [4, p. 11]. Išanalizavus konstitucinę tikrovę teigiama, kad Konstitucijos nuostatos besąlygiškai realizuojamos. Priėmus Konstituciją valstybė išvengė politinių krizių, o koaliciniu pagrindu sudaryta vyriausybė pasižymėjo retu pastovumu [8, p. 373]. Todėl šio straipsnio pagrindinis tikslas ir yra, apibūdinant šioje Konstitucijoje įtvirtintus institutus atskleisti esminius Lichtenšteino Kunigaikštystės pagrindinio įstatymo bruožus.

ANALIZĖ

1. Lichtenšteino Kunigaikštystės konstitucinė istorija prasidėjo 1862 m., kai buvo priimta pirmoji šios valstybės Konstitucija. Pagal šią Konstituciją valstybės valdymo forma – dualistinė monarchija: kunigaikščio galios buvo apribotos, nes buvo įtvirtinta renkama institucija – landtagas (*Landtag*), kuriam buvo suteikta teisė leisti įstatymus ir tvirtinti valstybės biudžetą.

Šiuo metu Lichtenšteino Kunigaikštystėje galiojanti Konstitucija, kaip jau minėta, buvo priimta 1921 m. spalio 5 d. Pagal priėmimo būdą ją galima priskirti oktrojuotosioms konstitucijoms: šios Konstitucijos preambulėje teigiama, jog Dievo malonės dėka Lichtenšteino kunigaikštis Johanas II skelbia pakeistą 1862 m. spalio 26 d. Konstituciją, kuriai pritarė ir landtagas. Faktiškai Konstitucijos projektą parengė vyriausybė, jai vienbalsiai pritarė landtagas, o kunigaikštis iš esmės tik sankcionavo jau parengtą ir priimtą Konstitucijos projektą. Tai liudija ir Konstitucijos sudedamąja dalimi laikomi du kunigaikščio Johano II laišakai, adresuoti vyriausybės vadovui ir princui Karlui, kuris buvo kunigaikščio sūnėnas. Kunigaikštis minėtuose laiškuose praneša, kad jis sankcionuoja Konstituciją, tačiau dėl blogos sveikatos būklės ir garbingo amžiaus (tuo metu jis ėjo aštuoniasdešimt pirmuosius metus) negalės atvykti į šalį, kad galėtų dalyvauti iškilmingoje Konstitucijos pasirašymo ceremonijoje. Atsižvelgdamas į tai jis pranešė vyriausybei ir princui Karlui, kuris kunigaikščiui nesant šalyje vykdė jo funkcijas, apie savo sprendimą prašyti prinčą Karlą jo vardu pasirašyti pagrindinio šalies įstatymo tekstą.

⁵ BVP 1 gyv. per metus – 25 000 JAV dolerių. Didžiausia BVP dalis sukuriamą aptarnavimo ir pramonės srityse.

⁶ Birmontienė, T.; Buišienė, O.; Jarašiūnas, E.; ir kt. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005; Bacevičius, V.; Beinoravičius, D.; Birmontienė, T.; ir kt. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006; Beinoravičius, D.; Vainiūtė, M. Austrijos Respublikos konstitucinė santvarka. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 12(90), p. 81–87.

Tai ir buvo padaryta kunigaikščio gimimo dieną – 1921 m. spalio 5 d.

Nors ši Konstitucija ir apibūdinama kaip ankstesniosios Konstitucijos modifikacija, tačiau iš tiesų pakeitimai buvo esminiai: ši Konstitucija – tai kompromiso tarp kunigaikščio ir tautos galių paieškos rezultatas, tai vadinamosios dualizmo koncepcijos, kuriai būdinga aktyvios monarchijos, stiprios politinėmis jėgomis, o kartu ir tiesioginės demokratijos, pasireiškiančios tautos iniciatyvų ir referendumų forma, įtvirtinimo pavyzdys [1, p. 194–195].

Lichtenšteino 1921 m. Konstitucija apibūdinama kaip liberali Konstitucija, atspindinti demokratinius pokyčius, po Pirmojo pasaulinio karo apėmusius visą Europą. Joje atsispindi naujos tendencijos, pasireiškiančios siekimu įtvirtinti demokratiniiais pagrindais grindžiamą valstybinę, visuomeninę ir politinę santvarką, be kita ko, pripažįstant ir valstybės socialinę atsakomybę už pilietį ir visuomenę. Teigiama, jog šios Konstitucijos autoriams neabejotiną įtaką padarė Veimaro Konstitucija,⁷ kuri tuo laikotarpiu buvo gana pažangi [8, p. 368].

Lichtenšteino Konstituciją pagal keitimo būdą galima priskirti „griežtoms“ konstitucijoms: remiantis 111 straipsnio 2 dalimi tam turi pritarti posėdyje dalyvaujančių landtago narių dauguma arba $\frac{3}{4}$ palamento narių, dalyvaujančių vienas po kito vykstančiuose parlamento posėdžiuose. Per visą Konstitucijos galiojimo laikotarpį ji buvo ne kartą keista ir pildyta, tačiau pataisos Konstitucijos esmės beveik nepakeitė.

Lichtenšteino konstitucinei raidai išimintini buvo 1992–2003 m., vadinamasis konstitucinės krizės laikotarpis, apėmęs daugelį fazių. Pažymėtina, kad vykusių diskusijų objektas nebuvo monarchijos egzistavimas apskritai, tebuvo keliamas klausimas, kokios turi būti valdžios galios ir kaip ji turi būti įgyvendinama [1, p. 219]. Iškalbingas įvairių svarstymų ir veiksmų rezultatas buvo tai, jog 2003 m. kovo 14 ir 16 d. vykusiuose balsavimuose 84,6 proc. rinkėjų vis dėlto išreiškė norą, kad būtų išlaikyta stipri ir politiškai aktyvi monarchija. Vienas rinkimų šūkis tuo metu skelbė: „Mums gerai sekasi – tegu taip ir lieka“. Gali būti išskiriamos tokios pagrindinės šios pozicijos priežastys:

- monarchija yra laikoma nacionalinio identiteto dalimi;
- ji reiškia tęstinumą;
- su monarchija yra siejami ekonominiai ir politiniai pranašumai, taip pat jos vienijantis vaidmuo Antrojo pasaulinio karo metu;
- kunigaikščiai niekada nepiktnaudžiavo savo valdžia; jų įtaka priklauso nuo Konstitucijos ir įstatymų, nuo jų patirties ir asmeninių, moralinių bei dvasinių savybių;
- kunigaikščiai daug prisideda prie politikos formavimo, ypač formuojant valstybės įvaizdį užsienyje;

⁷ Žr. Vainiūtė M. *Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas*. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 84–87.

- nedidelėje valstybėje, turinčioje mažai gyventojų, nepriklausomas monarchas, esant tam tikroms politinės sistemos blokadoms, gali veikti gana aktyviai ir konstitucinį procesą vėl priversti rutuliotis [1, p. 255].

Konstituciją sudaro 115 straipsnių. Jie suskirstyti į dvylika skyrių (I skyrius „Kunigaikštystė“, II – „Apie kunigaikštį“, III – „Apie valstybės užduotis“, IV – „Apie bendrąsias šalies piliečių teises ir pareigas“, V – „Apie landtagą“, VI – „Apie šalies komitetą“, VII – „Apie vyriausybę“, VIII – „Apie teismus“, IX – „Apie valdžios institucijas ir valstybės tarnautojus“, X – „Apie bendruomenes“, XI – „Konstitucijos apsauga“ ir XII – „Baigiamosios nuostatos“). Svarbiausiuosius iš jų toliau ir aptarsime.

2. Pirmajame Konstitucijos skyriuje „Kunigaikštystė“ (1–6 str.) yra įtvirtinta valstybės valdymo forma, teritorinė santvarka, valstybės atributika, kalba ir kita. Taigi Lichtenšteinas – konstitucinė paveldima monarchija, grindžiama demokratija ir parlamentarizmu. Valstybės valdžią, remiantis Konstitucijos nuostatomis, įgyvendina kunigaikštis ir tauta (2 str.). Lichtenšteinas yra valstybinis junginys, kurį sudaro dvi vietovės – Vaducas (kalnų vietovė, dar vadinama Viršutiniu kraštu) ir Šelenbergas (žemuma, Žemutinis kraštas). Savo ruožtu Vaducą sudaro šešios bendruomenės, o Šelenbergą – penkios. Vaduco miestas⁸ yra valstybės sostinė, kurioje reziduoja landtagas ir vyriausybė. Valstybės herbas yra Lichtenšteino kunigaikščių dinastijos herbas, spalvos – mėlyna ir raudona, o kalba – vokiečių.

3. Antrajame Konstitucijos skyriuje (7–13b str.) yra įtvirtintas kunigaikščio⁹ teisinis statusas. Kaip jau minėta, kunigaikštis kaip atstovaujantis suverenai šalia tautos naudojasi plačiomis jam suteiktomis galiomis, tačiau tai daryti nevaržomai jis negali: Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kunigaikštis yra valstybės vadovas, savo teises valdydamas valstybę įgyvendinantis laikydamasis Konstitucijos ir kitų įstatymų nuostatų. Kunigaikštis prieš užimdamas sostą tai privalo patvirtinti ir raštu (13 str. 1 d.). Pastebėtina, kad 2003 m. pakeitus Konstituciją tik kunigaikščiui tauta balsavimu gali pareikšti nepasitikėjimą (13b str.). Tauta taip pat turi teisę balsuoti dėl monarchijos panaikinimo.

Pagal Konstitucijos 3 straipsnį sostas yra užimamas paveldėjimo būdu. Paveldėjimo tvarka detalai reglamentuojama specialiaame įstatyme, nors pačioje Konstitucijoje apie tai neminima. Kunigaikštį gali pavaduoti teisę sostą paveldėti turintis pilnametystės sulaukęs princas (13a str.). Iki 2003 m. kunigaikščio asmuo buvo apibūdinamas kaip šventas ir neliečiamas; dabar ši nuostata modernesnė: kunigaikščio asmuo neturi paklusti jurisdikcijai ir nėra teisiškai atsakingas. Tas pats galioja ir tam asmeniui, kuris pagal Konstitucijos 13a straipsnį vykdo valstybės vadovo funkcijas (7 str. 2 d.).

⁸ Miesto pavadinimas kilo iš senesnio pavadinimo Vadutsch. Lotyniškai „vallis“ reiškia „slėnį“, o vokiečių aukštaičių tarme „diutisk“ – „vokiškas“. Taigi lietuviškai būtų „Vokiečių slėnis“.

⁹ Nuo 1989 m. šalies kunigaikštis – princas Hansas Adamas II (Hans Adam II).

Vienas iš svarbiausių kunigaikščio įgaliojimų – atstovavimas valstybei užsienyje. Šis atstovavimas nėra formalus ar reprezentatyvus. Pagal Konstitucijos 9 straipsnį, kad išsigaliotų kiekvienas įstatymas, jį turi sankcionuoti šalies kunigaikštis. Todėl kunigaikščio veto teisė galioja net ir tautos balsavimo rezultatams. Du pakeitimai šiuo požiūriu buvo priimti 2003 m.: pagal 113 straipsnį kunigaikštis, savaime suprantama, tokios teisės neturi, jei tauta balsuodama pareiškė norą, kad būtų panaikinta monarchija, taip pat tuo atveju, jei kunigaikštis įstatymo per šešis mėnesius nesankcionuoja, laikoma, kad jis tokį įstatymą atmeta (65 str.). Pagal Konstitucijos 10 straipsnį kunigaikštis, landtagui nedalyvaujant, su vyriausybe imasi reikiamų priemonių ir leidžia potvarkius, kad įstatymai būtų įgyvendinami ir taikomi. Tam tikrais atvejais, siekiant užtikrinti valstybės saugumą ir gerovę, jis turi teisę priimti ypatinguosius, ne ilgiau kaip 6 mėnesius galiojančius potvarkius, kuriais gali būti apribojamas kai kurių Konstitucijoje įtvirtintų teisių taikymas¹⁰.

Santykiuose su parlamentu kunigaikščio įgaliojimai pirmiausia pasireiškia tuo, kad pagal Konstitucijos 48 straipsnį jam suteikiama teisė sušaukti landtagą, užbaigti jo susirinkimus, trims mėnesiams atidėti arba jį paleisti. Pagal Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalį kunigaikščiui (kaip ir landtagui, tautai ir bendruomenėms) yra suteikiama įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, kuri pasireiškia vyriausybės projektų forma.

Kiti kunigaikščio įgaliojimai susiję su vyriausybės formavimu: pagal Konstitucijos 79 straipsnio 2 dalį vyriausybės vadovą ir jo pavaduotoją kunigaikščio siūlymu skiria landtagas ir kunigaikštis bendru sutarimu. Vyriausybės vadovas privalo informuoti kunigaikštį apie jo kompetencijai priskiriamas sritis. Kunigaikštis pasirašo vyriausybės vadovo siūlymu priimtus sprendimus, kuriuos vyriausybės vadovas turi kontrასignuoti (86 str.). Be to, kunigaikštis pagal Konstitucijos 11 straipsnį skiria teisėjus. Tradiciškai šalies vadovui suteikta ir malonės teisė (12 str.).

4. Konstitucijos III skyrius „Apie valstybės užduotis“ skirtas valstybės išpareigojimams visuomenei ir piliečiams. 14 straipsnyje sakoma, kad svarbiausia valstybės užduotis yra visos visuomenės gerovės siekimas, todėl valstybė rūpinasi teisės kūrimu ir jos išsaugojimu, taip pat tautos religinių, paprotinių ir ekonominių interesų apsauga. Šiame skyriuje nustatomi valstybės išpareigojimai tautos švietimo, sveikatos apsaugos, racionalaus tautos ūkio organizavimo, teisingo mokesčių nustatymo srityse. Šiame skyriuje taip pat įtvirtintos valstybės garantijos nustatant teisę į darbą, taip pat valstybės parama sveikatos draudimo ligos, senatvės, neigalumo ir kitais atvejais.

Konstitucijos IV skyriuje įtvirtintos piliečių teisės ir laisvės. Pirmiausia paminėtinos asmeninės teisės (teisė laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą, išgyti turta, asmens ir būsto neliečiamumo, lygybės prieš įstatymą, tikėjimo ir sąžinės laisvė ir kt.). Bažnyčia nėra atskiriama

¹⁰ Pagal šį straipsnį per visą Konstitucijos galiojimo laikotarpį buvo priimti 3 tokio pobūdžio potvarkiai.

nuo valstybės (37 str. 2 d.). Politinės teisės yra suteikiamos visiems piliečiams, jų neskiriant pagal lytį, kuriems yra sukakę dvidešimt metų ir kurie nuolat gyvena Kunigaikštystės teritorijoje. Suteikiama teisė steigti sąjungas, susirinkimų ir nuomonės laisvė. Įtvirtinta ir peticijų teisė. Konstitucijoje nustatyta tik viena pareiga visiems iki 60 metų piliečiams – jei būtina, ginti valstybę privaloma visiems.

5. Konstitucijos V skyriuje įtvirtinta landtago teisinė padėtis. 45 straipsnyje jis apibūdinamas kaip visiems šalies gyventojams atstovaujanti institucija, kurios paskirtis – pagal Konstitucijos nuostatas įgyvendinti tautos teises ir interesus santykiuose su vyriausybe ir laikantis Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų skatinti kunigaikščio rūmų bei šalies gerovę. Landtagą sudaro 25 deputatai, kuriuos renka tauta remdamasi visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Abi Kunigaikštystės dalys – aukšutinė ir žemutinė – sudaro atskiras rinkimų apygardas. Pirmajai atstovauja 15 deputatų, o antrajai – 10. Kartu su deputatais kiekvienoje rinkimų apygardoje yra renkami ir deputatų pavaduotojai (46 str.). Pagrindinė jų funkcija – garantuoti, kad nebūtų iškreiptas balsų santykis, jei deputatai negalėtų dalyvauti plenariniame posėdyje. Minėtame straipsnyje numatomas vadinamasis užtveriamasis barjeras: tik partijos, surinkusios daugiau kaip 8 proc. rinkėjų balsų, gali dalyvauti mandatų dalybose. Vyriausybės ir teismų atstovai tuo pačiu metu negali būti ir landtago nariai. Pagal Konstitucijos 47 straipsnį landtago nario įgaliojimų laikas – ketveri metai. Jei landtagas yra paleidžiamas, per šešias savaites turi būti surengiami nauji rinkimai (50 str.). Pirmajame posėdyje vadovaujant vyriausiam nariui renkamas landtago prezidentas ir jo pavaduotojas (52 str.). Landtago nariai naudojami imuniteto ir indemniteteto teise (56–57 str.). Jei Konstitucijoje ir landtago reglamente nėra nustatyta kitaip, kad būtų priimamas landtago nutarimas, posėdyje turi dalyvauti ne mažiau kaip 2/3 jo narių ir už jį turi balsuoti absoliuti dalyvaujančiųjų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia pirmininko balsas (58 str.).

Landtago įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos 62 straipsnyje. Svarbiausi iš jų yra šie: dalyvavimas įstatymų leidyboje, sudarant valstybines sutartis, valstybės kreditų, paskolų nustatymas, valstybės turto pirkimas ir pardavimas ir kitų finansinių klausimų svarstymas, nepasitikėjimo klausimo vyriausybei ar jos nariui iškėlimas, valstybės administracijos kontrolė ir kiti. Pagal Konstitucijos 64 straipsnį landtagas yra vienas iš subjektų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Nedlyvaujant landtagui negali būti priimtas, pakeistas arba autentiškai išaiškintas joks įstatymas. Įstatymas įsigalioja, kai jam pritaria landtagas, o tada jį sankcionuoja kunigaikštis, kontrasingnuoja atsakingas vyriausybės vadovas arba jo pavaduotojas ir kai jis paskelbiamas įstatymams skelbti skirtame leidinyje (65 str. 1 d.).

Tuo laikotarpiu, kai landtago posėdžiai atidedami, kai jis savo darbą baigia arba paleidžiamas, iki naujo susirinkimo vietoj jo veikia šalies komitetas (Konstitucijos VI skyrius). Be kita ko, tarp landtago posėdžių jis veikia ir kaip Konstitucijos saugotojas (71 str.). Jį sudaro land-

tago prezidentas arba jo pavaduotojas ir keturi deputatai, lygiais pagrindais atstovaujantys abiem šalies dalims. Juos iš savo narių išrenka landtagas (72 str.).

Landtagas posėdžiauja apytiksliai 8–10 kartų per metus po dvi tris dienas. Kitu laiku parlamento nariai gali eiti savo įprastas pareigas, taigi jie nėra atitolę nuo realaus gyvenimo. Posėdžiai paprastai yra vieši.

Įstatymų projektai pirmiausia aptariami pirmajame pasitarime, kurio metu landtagas nusprendžia, ar apskritai jis turi būti svarstomas. Pirmojo svarstymo metu landtagas dėl projekto pateikia pasiūlymus vyriausybei, o ši juos detalčiai patikrina. Antrojo svarstymo metu aptariamas kiekvienas straipsnis ir dėl kiekvieno iš jų atskirai balsuojama. Tada balsuojama dėl viso įstatymo projekto. Vyriausybės pasirašytos sutarties landtagas negali pakeisti, jis gali tik jai pritarti arba ją atmesti. Tačiau landtagas turi teisę pakeisti kiekvieną biudžeto punktą. Daugiausia įstatymų projektų pateikia vyriausybė ir jos ekspertai, tačiau landtagas ir jo nariai gali pateikti ir savo siūlymus. Kadangi landtago darbų mastas didelis, nemaža parlamentinio darbo dalis yra atliekama komisijose: veikia trys nuolatinės komisijos. Kiekvieną jų sudaro penki nariai. Ypač svarbiems klausimams svarstyti gali būti sudaromos ir laikinosios komisijos. Nuo 1989 m. yra įteisinta galimybė septynių parlamentarų reikalavimu sukurti parlamentinę tyrimo komisiją. Praktikoje didelę parlamentinio darbo dalį atlieka ir frakcijos. Jų posėdžiuose yra numatomi aptarti klausimai, partijų pozicijos ir kita.

Aptariant landtago galias pasakytina, kad jos ribotos, nes svarbią sprendimo teisę turi kunigaikštis, tauta ir vyriausybė. Todėl Lichtenšteino politiniame gyvenime būtina nuolat siekti kompromiso. Tai pasakytina, be kita ko, ir apie partijas, atstovaujamas parlamente, kai silpnesnė partija pagal Konstitucijos 58 straipsnį gali atsisakyti dalyvauti priimant sprendimus ir taip paralyžiuoti parlamento darbą: minėtame straipsnyje nustatyta, kad tam, jog būtų priimtas landtago sprendimas, turi dalyvauti ne mažiau kaip 2/3 visų narių, o sprendimui priimti būtina absoliuti visų dalyvaujančių narių dauguma, jei Konstitucijoje ir įstatymuose nėra numatyta kitaip. Tokiu atveju landtagas gali būti paleistas ir rengiami nauji rinkimai¹¹.

6. Atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą vadinamąjį dualizmą vyriausybė (Konstitucijos VII skyrius) gali būti apibūdinama kaip kunigaikščio ir landtago jungiamoji grandis. Pagal Konstitucijos 78 straipsnį ji yra jiems atsakinga. Vyriausybę sudaro jos vadovas ir keturios tarybos (79 str. 1 d.). Juos skiria kunigaikštis landtagui pritariant ir jo siūlymu. Taip pat yra skiriami ir jų pavaduotojai. Vyriausybės nariu gali būti tik Lichtenšteine gimęs asmuo, kuris gali būti renkamas landtago nariu. Ne mažiau kaip du vyriausybės nariai turi būti išrenkami iš abiejų valstybę sudarančių vietovių, kad būtų atstovaujama ir kalnų vietovei, ir žemumai. Vyriausybės įgaliojimų laikas – ketveri metai. Ji eina savo pareigas, kol po rinkimų yra paskiriama nauja vyriausybė. Tam,

¹¹ Tokia taktika buvo panaudota 1877, 1878, 1926, 1953 ir 1988 m., o 1974 m. grasinimas ją panaudoti buvo sėkmingas.

kad būtų priimtas kolegialios vyriausybės nutarimas, turi dalyvauti ne mažiau kaip keturi jos nariai.

Vyriausybės vadovas vadovauja vyriausybei. Jis rūpinasi kunigaikščio pavedimų vykdymu, jo išleistais įsakymais, kontrasignuoja įstatymus (85 str.). Jis prieš pradėdamas eiti pareigas prisiekia kunigaikščiui, o kiti vyriausybės nariai ir valstybės tarnautojai – vyriausybės vadovui (87 str.). Visus svarbiausius reikalus, ypač susijusius su valdymo ginčais, vyriausybė sprendžia kolegialiai. Ne tokių svarbių klausimų sprendimas įstatymu gali būti perduotas atitinkamiems vyriausybės nariams. Vyriausybės vadovas yra atsakingas už kolegialiai priimtų nutarimų vykdymą. Tik tuo atveju, jei mano, kad nutarimas prieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams, jis gali tokio nutarimo vykdymą sustabdyti ir kreiptis į Administracinę teisumą, kuris ir nusprendžia dėl tokio nutarimo vykdymo (90 str.).

Kiekvieno įgaliojimų laiko pradžioje vyriausybės vadovas ir tarybos pasidalija kompetenciją ir numato pavadavimo sistemą (91 str.). Vyriausybė yra atsakinga už įstatymų vykdymą ir atlieka visus teisėtus kunigaikščio ir landtago pavedimus (92 str. 1 d.). Konstitucijos 93 straipsnyje, kuri sudaro aštuoni punktai, reglamentuojamos vyriausybės veiklos sritys: pavaldžių institucijų ir tarnautojų priežiūra, vyriausybei ir kitoms institucijoms reikalingo personalo parinkimas, kasmetinių pranešimų apie jos veiklą, projektų, teikiamų landtagui, parengimas, landtago pateiktų projektų įvertinimas ir kita. Nors vyriausybė yra kolegialaus pobūdžio, jos vadovo vaidmuo ypač svarbus. Jis yra asmeniškai atsakingas už vyriausybės politikos įgyvendinimą. Pastebėtini ir jo gana artimi oficialūs santykiai su kunigaikščiu ir ypatingas subalansuojamasis, tarpininkaujančio pobūdžio vaidmuo valstybės vadovo ir landtago tarpusavio santykiuose, kuriems, kaip jau minėta, tuo pat metu jis yra ir atsakingas.

Nors landtagas, kaip jau žinoma, turi teisę pateikti įstatymų projektus, vyriausybė šioje srityje vaidina svarbesnį vaidmenį. Tai paaiškinama tuo, kad vyriausybė gali pasinaudoti valstybinėje tarnyboje dirbančių specialistų bei užsienio ekspertų patarimais bei nuomonėmis¹². Vyriausybė įstatymų leidybos procese elgiasi labai apdairiai: ji konsultuojasi su visais, kuriems numatomas priimti įstatymas gali turėti poveikio. Kaip teigia D. Beattie, pateikdama įstatymo projektą landtagui vyriausybė paprastai pateikia objektyviai parengtus lydimuosius raštus, kuriuose nurodomos pagrindinės siūlymo priežastys, teisinės ir konstitucinės, finansinės ir asmenis liečiančios pasekmės. Vyriausybė bando surasti kompromisą, kuris gali būti apibūdinamas kaip tam tikra apsauga, nes paskutinį žodį visais atvejais tartų tauta, jei būtų nuspręsta surengti referendumą [1, p. 269].

7. Lichtenšteine 1921 m. Šveicarijos pavyzdžiu¹³ įtvirtinta referendumo ir tautos iniciatyvos teisė. Taigi

Lichtenšteino Konstitucija suteikia galimybę šalies piliečiams savo iniciatyva keisti Konstituciją ir leisti įstatymus.

Tiesioginė demokratija įtvirtinta daugelyje Konstitucijos nuostatų. Štai 48 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad esant pagrįstam raštiškam reikalavimui 1000 rinkimų teisę turinčių piliečių arba ne mažiau kaip trijų bendruomenių susirinkimų nutarimams turi būti sušauktas landtagas, o 1500 rinkimų teisę turinčių šalies piliečių arba ne mažiau kaip keturių bendruomenių nutarimu gali būti reikalaujama landtagą paleisti (48 str. 3 d.).

2003 m. kovo mėn. priėmus Konstitucijos pakeitimus tiesioginės demokratijos institutas buvo dar labiau išplėstas. Naujame 13b straipsnyje nustatyta, kad ne mažiau kaip 1500 rinkimų teisę turinčių piliečių turi teisę kunigaikščiui pareikšti pagrįstą nepasitikėjimą. Artimiausiam posėdyje landtagas privalo pateikti rekomendaciją ir surengti tautos balsavimą. Konstitucijos XI skyriaus, skirto Konstitucijos apsaugai, 133 straipsnyje nurodoma, kad ne mažiau kaip 1500 piliečių turi teisę pareikšti iniciatyvą dėl monarchijos panaikinimo. Jei tokia iniciatyva tauta pritarė, landtagas turėtų parengti respublikiniais pagrindais paremtą Konstituciją ir ne anksčiau kaip po vienerių metų ir ne vėliau kaip po dviejų metų ją pateikti tautai balsuoti. Kunigaikščiui suteikiama teisė tautai balsuoti pateikti naują Konstituciją. Jei yra du skirtingi projektai, piliečiams išlieka galimybė pritari senajai Konstitucijai. Kaip jau minėta, tuo atveju, jei monarchiją nusprendžiama panaikinti, tokio sprendimo kunigaikštis vetuoti negali.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lichtenšteine (priešingai nei Šveicarijoje) nėra numatyta, kuriais atvejais referendumus rengti būtina. Išimtis, ji nėra numatyta Konstitucijoje, tokia: pagal Mokesčių įstatymą būtina surengti referendumą, jei bus pasiūlyta, kad ateinančiais finansiniais metais mokesčiai bus didinami pusantro karto. Jei pasiūlyta iniciatyvą rinkėjai atmeta, ji gali būti pasiūlyta tik praėjus dvejiems metams. Iniciatyva gali būti pateikta paprasto pasiūlymo arba detalaus projekto forma.

Taigi tiesioginė demokratija Lichtenšteine yra gyva jėga, pasireiškianti iniciatyvos (postūmis pasikeitimams) arba referendumo (tautos veto) forma. Ji veikia netiesiogiai ir tiesiogiai: vyriausybė ir landtagas svarstydami įstatymą visada privalo atsižvelgti į tai, kad gali būti rengiamas referendumas¹⁴.

Teigiama, kad tiesioginė demokratija ugdo atsakomybės ir bendros veiklos jausmus. Lichtenšteine kaip, ir Šveicarijoje, susiformavusi praktika liudija, kad minėtų valstybių piliečiams suteikiamos visos galimybės pasinaudoti šia politine teise, galinčia būti pavyzdžiu daugelyje šalių.

8. 1921 m. Konstitucijos VIII skyrius apie teismus iš esmės buvo parengtas naujai. Taigi nuo anų metų Va-

¹² Dažnai perimami užsienio šalių, ypač Šveicarijos ir Austrijos, įstatymai.

¹³ Žr. plačiau Beinoravičius, D.; Vainiūtė, M. *Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. Konstitucija*. Bacevičius V., Beinoravičius D., Birmontienė T., Butvilavičius D. ir kiti. Konstitucinio re-

guliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 92–95.

¹⁴ Nuo 1921 m. iki 2003 m. iš viso buvo surengti 76 tautos balsavimai ir vienas konsultatyvinis referendumas dėl moterų balsavimo teisės, taigi vidutiniškai rengiamas vienas tautos balsavimas per vienerius metus.

duce veikia tokie teismai: pirmosios instancijos Kunigaikštiskasis apylinkės teismas (*Fürstliches Landgericht*), antrosios instancijos Kunigaikštiskasis apygardos teismas (*Fürstliches Obergericht*) ir trečiosios instancijos Kunigaikštiskasis aukščiausiasis teismas (*Fürstliches Oberstes Gerichtshof*). Pirmosios instancijos teisme dirba šiai profesijai pasirenę teisėjai, jie bylas nagrinėja dažniausiai vienasmeniškai, o baudžiamąsias bylas paprastai nagrinėja tarėjų teismas, kurį sudaro teisėjas ir du tarėjai (neprofesionalai). Taip siekiama teisingumą vykdyti kaip galima „arčiau tautos“ ir taip, be kita ko, užtikrinti, kad vartojama terminologija būtų suprantama ir neprofesionalams. Pastebėtina, kad šiuose teismuose dirba ir kitų tautybių teisėjai (paprastai austrai arba šveicarai)¹⁵. Paprastai įrodymų tyrimo ir proceso tvarka remiasi austrų pavyzdžiu.

Kunigaikštiskasis apygardos teismas ir Kunigaikštiskasis aukščiausiasis teismas yra kolegialūs teismai¹⁶. Kunigaikštiskasis apygardos teismas, be kita ko, kontroliuoja žemesniųjų teismų, o Kunigaikštiskasis aukščiausiasis teismas – Kunigaikštiskojo apygardos teismo narių veiklą. Dauguma šių teismų teisėjų yra neprofesionalai. Jie renkami taip, kad galėtų reprezentuoti šalies kalnų dalį ir žemumą, taip pat svarbiausius amatus ir profesijas.

Viena svarbiausių 1921 m. Konstitucijos naujovių buvo Administracinio teismo (*Verwaltungsgericht*)¹⁷ ir Valstybės teismo (*Staatsgerichtshof*) įtvirtinimas, kurie skiriasi nuo bendrosios kompetencijos teismų ir Konstitucijoje užima savarankišką vietą. Administracinio teismo, kuris politiniame Lichtenšteino gyvenime vaidina itin svarbų vaidmenį, kompetencijai priskirtini skundai dėl vyriausybės ir vietoj jos veikiančių sudarytų ypatingų komisijų nutarimai ir sprendimai (97 str., 102 str. 5 d.). Tuo tarpu Valstybės teismo rūmų uždavinys – saugoti Konstitucijoje įtvirtintas teises, spręsti dėl kompetencijos tarp teismų ir valdymo institucijų kilusius konfliktus. Šis teismas pat veikia kaip drausmės teismas vyriausybės nariams, taip pat ir kaip rinkimų teismas. Be to, šis teismas tikrina įstatymų atitiktį Konstitucijai ir vyriausybės nutarimų atitiktį įstatymams bei valstybės sutarčių konstitucingumą. Prieštaraujančius teisės aktus jis gali panaikinti (104 str.).

Pagal Konstitucijos 95 straipsnį visus teisėjus skiria kunigaikštis. 2003 m. Konstitucijos 96 straipsnyje buvo įtvirtinta naujovė: teisėjų atrankai buvo sudaryta speciali kolegija, kuriai pirmininkauja kunigaikštis, turintis lemiamą balsą joje. Šią kolegiją sudaro vienodas kunigaikščio ir landtago deleguotų narių skaičius, o jis priklauso nuo parlamente atstovaujama partijų skai-

čiaus. Į minėtos komisijos sudėtį taip pat įeina už justiciją atsakingas vyriausybės narys. Kandidatus į teisėjus kolegija landtagui gali siūlyti tik tada, kai jiems pritaria kunigaikštis. Jei landtagas pasiūlytą kandidatą išrenka, tada jį kunigaikštis ir paskiria teisėju¹⁸.

Nuo 2003 m. garantuojamas nepriklausomumas visiems visų lygių teismų teisėjams, atsisakant nuorodos dėl nepriklausomumo nuo vyriausybės, taip išreiškiant mintį, kad teismams įtakos negali daryti jokia valdžia (vyriausybė, landtagas ar kunigaikštis)¹⁹.

9. Lichtenšteino Kunigaikštystėje bendruomenės (Konstitucijos X skyrius), nepaisant centralizmo tendencijų, vaidina svarbų vaidmenį. Jų autonomiškumas yra susiformavęs istoriškai, ir tai yra šalies identiteto dalis. Kaip jau minėta, šalyje yra vienuolika bendruomenių, visos jos įvardytos Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalyje. 2003 m. priėmus Konstitucijos pakeitimus 4 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta atskirų bendruomenių prieštarigai – kaip gresianti valstybės vienybei ir mažos valstybės egzistencijai vertinama secesijos teisė [1, p. 290–291]. Dėl to turėtų nuspręsti bendruomenėje gyvenančių rinkimų teisę turinčių gyventojų dauguma, vadovaudamasi įstatymo arba tarptautinės sutarties nuostatomis. Kitos Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios vietinį valdymą, po 2003 m. konstitucinės reformos liko nepakitusios. Iš jų paminėtina 110 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta, kad bendruomenių egzistavimą, organizavimą ir joms keliamas užduotis bei perduotas veiklos sritis reglamentuoja įstatymai (pirmiausia paminėtinas Bendruomenių įstatymas). Kokie principai tokiuose įstatymuose turi būti įtvirtinti, pasakyta šio straipsnio 2 dalyje. Pagal Konstitucijos 25 straipsnį bendruomenės, remiantis atskirais įstatymais, įpareigojamos rūpintis neturtingaisiais, valstybei prižiūrinti ir skiriant paramą našlaičių, psichikos, nepagydomų ir dėl senatvės silpnų ligonių apsaugai. Tokiems tikslams įgyvendinti valstybė skiria reikiamas priemones, o įstatymuose turi būti tiksliai nurodoma, ar viena ar kita veikla yra priskiriama bendruomenių veiklos sričiai, todėl visada valstybės ir bendruomenių veikla yra aiškiai formaliai atskiriama.

Aukščiausiasis bendruomenės organas yra bendruomenės susirinkimas. Jį sudaro visi rinkimų teisę turintys bendruomenės piliečiai, taip pat toje bendruomenėje nuolat gyvenantys kitų bendruomenių piliečiai ir bendruomenių garbės piliečiai, kurie toje bendruomenėje gyvena. Dėl rinkėjų skaičiaus padidėjimo²⁰ susirinkimai nebešaukiami. Jie nėra ir tokio dydžio, kad būtų

¹⁵ Tai paaiškinama tuo, kad palyginti nedaug šalies gyventojų pritenuoja eiti šias pareigas. Be to, tuo siekiama užtikrinti teisėjų nešališkumo principą (šeimyniniai, asmeniniai ar profesiniai santykiai Lichtenšteine artimi, todėl teisėjams gana dažnai pareiškiama nušalinimai).

¹⁶ Tradiciškai Kunigaikštiskojo apygardos teismo prezidentas yra šveicaras, o jo pavaduotojas – Austrijos pilietis. Tuo tarpu Kunigaikštiskojo aukščiausiojo teismo prezidentas tradiciškai yra austras, o jo pavaduotojas – šveicaras.

¹⁷ Iki 2003 m. Konstitucijos pakeitimo šis teismas vadinosi Administracinio skundų instancija (*Verwaltungsbeschwerde-Instanz*).

¹⁸ Minėto 96 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama galima situacija, jei landtagas pasiūlytą kandidatą atmets ir per keturias savaites dėl naujo kandidato nesutariama. Tada landtagas gali pasiūlyti savo kandidatą ir paskelbti tautos balsavimą. Šiuo atveju balsavimo teisę turintys piliečiai turi iniciatyvos teisę pasiūlyti ir savo kandidatą. Jei balsuojama dėl dviejų kandidatų, vyksta dviejų turų balsavimas pagal Konstitucijos 113 straipsnio 2 dalį. Kunigaikštis paskiria kandidatą, kuris gauna absoliučią balsų daugumą.

¹⁹ Iki 2003 m. Konstitucija teisėjų nepriklausomumo principą garantavo tik Administracinio skundų instancijos ir Valstybinio teismo rūmų teisėjams, tuo tarpu bendrosios kompetencijos teismams buvo garantuojamas nepriklausomumas tik nuo vyriausybės.

²⁰ Šalyje daugėja gyventojų. Be to, moterys balsavimo teisę įgijo tik 1984 m.

formuojami bendruomenių parlamentai. Be to, tai gali būti vertinama ir kaip tiesioginės demokratijos ribojimas. Bendruomenėms vadovauja burmistrai, renkami kas ketveri metai absoliučia balsų dauguma. Bendruomenių tarybos²¹ renkamos proporciniu balsavimu. Tai reiškia, kad populiarus burmistras gali būti bendruomenėje mažumą turinčios partijos narys. Bendruomenės bendradarbiauja ir tarpusavyje: nuo 1968 m. penkis ar šešis kartus per metus yra organizuojamos burmistrų konferencijos. Joms pirmininkauja Vaduco burmistras, kad būtų aptariamai bendri reikalai. Kaip jau minėta, bendruomenių autonomija nėra absoliuti: jų veikla grindžiama Konstitucijos ir šalies įstatymų nuostatomis įtvirtinant valstybinę priežiūrą vyriausybės nutarimų forma (ypač finansų srityje). Bendruomenėms suteikta kompetencija kontroliuojama tikrinant bendruomenių institucijų priimamų nutarimų teisėtumą ir jų veiklą.

10. Konstitucijos XI skyriuje „Konstitucijos apsauga“ nustatyta Konstitucijos pakeitimo ir papildymo bei aiškinimo tvarka. Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas Konstitucijos kaip pagrindinio šalies įstatymo visuotinio privalomumo principas. Konstitucijos pakeitimo arba visuotinai privalomi išaiškinimai galimi vyriausybės, landtago arba šalies piliečių siūlymu pagal Konstitucijos 64 straipsnį (112 str. 2 d.). Neabejotinai reikšmingas jau aptartas šio skyriaus 113 straipsnis, pagal kurio nuostatas gali būti pakeičiama valstybės valdymo forma.

Konstitucijos baigiamųjų nuostatų (XII skyrius) 114 straipsnyje nustatyta, kad visi įstatymai ir kiti teisės aktai, kurių nuostatos prieštarauja Konstitucijai, turi būti panaikinti ir laikomi negaliojančiais, o įstatymų nuostatų, nesuderinamų su pagrindinio įstatymo dvasia, konstitucingumas turi būti patikrintas. Paskutiniame – 115 straipsnyje – vyriausybė yra įpareigojama įgyvendinti Konstitucijos nuostatas ir parengti visų joje numatytų įstatymų projektus.

IŠVADOS

Lichtenšteino Kunigaikštystės 1921 m. Konstituciją galima apibūdinti kaip liberalią, atspindinčią demokratinius pokyčius, po Pirmojo pasaulinio karo apėmusius visą Europą, priimtą oktrojavimo būdu, pagal keitimo procedūrą sudėtingumą „griežtą“ Konstituciją. Nors ji apibūdinama kaip ankstesniosios, t. y. Lichtenšteino Kunigaikštystės 1862 m. Konstitucijos, modifikacija, tačiau iš tiesų pakeitimai buvo esminiai, nes ši Konstitucija – tai kompromiso tarp kunigaikščio ir tautos galių paieškos rezultatas, vadinamosios dualizmo koncepcijos, kuriai būdinga aktyvios monarchijos, stiprios politinės jėgos, o kartu ir tiesioginės demokratijos, pasireiškiančios tautos iniciatyvų ir referendumų forma, įtvirtinimo pavyzdys.

Pažymėtina, jog Konstitucijoje nustatytas ir gana išsamus žmogaus teisių bei laisvių katalogas.

Pagal Konstitucijos nuostatas kunigaikštis, kaip antrasis suverenas šalia tautos, naudojasi jam suteiktais plačiais įgaliojimais, tačiau to daryti nevaržomai jis negali, nes jo galias riboja Konstitucija ir įstatymai. Parlamentas – landtagas – tai visiems šalies gyventojams atstovaujanti institucija, kurios paskirtis – pagal Konstitucijos nuostatas įgyvendinti tautos teises ir interesus santykiuos su vyriausybe bei skatinti kunigaikščio rūmų bei šalies gerovę. Tuo tarpu vyriausybė apibūdinama kaip kunigaikščio ir landtago jungiamoji grandis. Lichtenšteine teisingumą įgyvendina Kunigaikštiškasis apylinkės teismas, Kunigaikštiškasis apygardos teismas ir Kunigaikštiškasis aukščiausiasis teismas. Šalyje veikia ir Administracinis teismas bei Valstybiniai teismo rūmai. Pabrėžtinai konstituciškai garantuojamas ir šalies bendruomenių vaidmuo ir bei jų autonomiškumas.

Atsižvelgiant į tai, kad 2003 m. vykusiam tautos referendume, kuriame pirmą kartą kunigaikštis, jau išnaudojęs visus kitus metodus, kreipėsi į tautą norėdamas išreikšti poziciją ne tik dėl kai kurių Konstitucijos pakeitimų, bet dėl esminių jos principų, t. y. dėl valdžios galių, net 84, 6 proc. rinkėjų išsakė norą išsaugoti stiprią ir politiškai aktyvią monarchiją, galima teigti, kad paskutinė vokiškai kalbanti monarchija turėtų gyvuoti dar ilgai, nors Konstitucija ir numato galimybę esančią valdymo formą pakeisti respublika.

Pastebėtina, jog valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos ir anksčiau, ir dabar nuolatinio dialogo metu turi siekti konsensuso, kuris būtinas pirmiausia atsižvelgiant į Lichtenšteino Kunigaikštystės kaip mažos valstybės dydį ir išorinį jos pažeidžiamumą. Šis dialogas ir konsensusas, be abejo, suteikia Lichtenšteiniui ir vidinio stabilumo.

LITERATŪRA

1. Beattie, D. 2005. *Liechtenstein: Geschichte & Gegenwart*, 1. Auflage. Triesen: van Eck Verlag, 2005.
2. Gstöhl, S. 2001. Flexible Integration für Kleinstaaten? Liechtenstein und die Europäische Union. (Liechtenstein: Politische Schriften, Band 33). Schaan: Verlag der Liechtensteinischen Akademischen Gesellschaft, 2001.
3. Marxer & Partner, Rechtsanwälte. *Gesellschaften und Steuern in Liechtenstein*: Mit einer Darstellung wichtiger Bereiche des liechtensteinischen Rechts, 11. neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Vaduz: Liechtenstein Verlag AG, 2003.
4. Presse- und Informationsamt Vaduz (Hrsg.). *Liechtenstein – Fürstentum im Herzen Europas*. Druck: Gutenberg AG, Schaan, 2000.
5. Waschkuhn, A. Die politischen Systeme Andorras, Liechtensteins, Monacos, San Marinos und des Vatikan. In: Ismayr W. (Hrsg.). *Die politischen Systeme Westeuropas*. Opladen: Leske+Budrich, 1997, S. 682–685.
6. Jarašiūnas, E.; Mesonis, G. (sud.). *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
7. Mašalaitis, B. 2007. *Pasaulio valstybės (žinytas)*. Kaunas: Šviesa, 2007.
8. *Конституции государств Европы*. Под ред. Л. А. Окунькова. Москва: Издательство НОРМА, 2001, т. 2.

²¹ Bendruomenių tarybų skaičius priklauso nuo gyventojų skaičiaus (iki 1500 gyventojų – 6–8 tarybos, 1500–3000 gyventojų – 8–10 tarybų, daugiau kaip 3000 gyventojų – 10–12 tarybų).

DIE VERFASSUNGSORDNUNG DES FÜRSTENTUMS LIECHTENSTEIN

Milda Vainiūtė*

Mykolas Romeris Universität

Zusammenfassung

Im Artikel wird die Verfassung des Fürstentums Liechtenstein von 1921 behandelt. Obwohl diese Verfassung als Modifizierung der Verfassung von 1862 bezeichnet wird, wurden in dieser Verfassung viele Neuerungen verankert. Sie wird als liberale, streng abänderbare und oktroyierte Verfassung bezeichnet. Vor allem sollte die starke Stellung des Fürsten im Verfassungsgefüge unterstrichen werden. Gleichzeitig sollte man aber auch die wichtige Rolle des Volkes erwähnen, das die direkte Demokratie in Form von verfassungsgebenden Initiativen und Volksabstimmungen verwirklichen kann.

Weiterhin hat die Autorin im Artikel das Institut der Menschenrechte und -freiheiten und ihre verfassungsrechtliche Garantien erörtert. Es wird hier auch eine große Aufmerksamkeit den verfassungsrechtlichen Institutionen – dem Fürst, dem Landtag, der Regierung sowie den Gerichten geschenkt sowie eine kurze Analyse ihrer Berufung, Zusammensetzung und Befugnisse vorgebracht. Es werden gleichzeitig die nach der Volksabstimmung von 2003, als die Frage über die breite der Befugnisse von Staatgewalten gestellt und für die Erhaltung einer starken und politisch aktiven Monarchie entschieden wurde, stattgefundenen Neuerungen und Vervollständigungen der Verfassung behandelt.

Es wird unterstrichen, dass die politischen Akteure wie früher, so auch heute nach einem Konsensus während des politischen Dialogs angesichts der kleinen Größe und gleichzeitig der äußerlichen Verletzlichkeit des Staates streben sollen. Dieser Dialog und Konsensus bringt dem Fürstentum auch die innere Stabilität.

Grundbegriffe: Fürstentum Liechtenstein, Verfassung, Fürst, Volk, Landtag, Regierung, Gemeinde.

* Dozentin des Lehrstuhls für Verfassungsrecht an der juristischen Fakultät der Mykolas Romeris Universität; Sozialwissenschaften, Recht, Dr.